

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора БІДИ Олени Анатоліївни
на дисертацію ОВДІЙ Наталії Миколаївни на тему:
«Формування професійної компетентності
майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

З метою здійснення експертизи дисертації Овдій Наталії Миколаївни нами було проаналізовано її зміст й основні наукові праці. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із відповідними планами галузей науки. Сучасна освіта є основним соціально-ціннісним ресурсом держави, тому підготовка майбутніх фахівців в університетах країни зосереджується на тенденціях професіоналізації, інноватики, піднятті внутрішньо-особистісних можливостей студентів, розвитку в них унормованого інноваційного мислення, свободи дій, самостійності в прийнятті виважених рішень, прагненні до неперервної самоосвіти та ін. Головний напрям щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи – використання можливостей освіти. Саме вона за допомогою своїх засобів розвиває інтелект і підвищує рівень компетентності людини в будь-якій сфері діяльності. Тому в Україні гостро ставиться питання про перебудову освіти, удосконалення системи освіти і підготовки фахівців для роботи в ній. Для формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи важливим є впровадження в освітній процес інноваційних технологій.

З цією метою потрібно вирішити проблему осучаснення змісту освіти та підвищення ефективності навчання фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій.

Незважаючи на досягнення, які є в Україні, шляхи формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій у сучасних умовах висвітлено недостатньо як на рівні навчального предмета, так і на рівні педагогічної діяльності.

Тому, дослідження загальних аспектів формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій є актуальним у сьогоденні. З огляду на це, дисертація Овдій Наталії Миколаївни є актуальною, доцільною та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Теоретико-методичні основи

навчально-виховної роботи у природоохоронних та аграрних вищих навчальних закладах» (номер державної реєстрації 0115U003561) та наукового напрямку кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України «Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з інформування населення, постраждалого від надзвичайних ситуацій» (номер державної реєстрації 0118U003804, 2022–2023 рр.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження, а також публікацій Овдій Наталії Миколаївни виступає у якості підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Підтвердженням цього є акцентування дослідниці на суперечностях, що підтверджують актуальність і недостатню розробленість окресленої проблематики у вирішенні нагальних питань. Беручи до уваги окреслені суперечності щодо досліджуваної проблематики, дисертантка, на наш погляд, правильно визначила об'єкт, предмет, мету дослідження.

Науковиця використала значну кількість навчально-методичної психолого-педагогічної літератури (258 найменувань, з яких 89 – іноземною мовою). На основі виваженого використання низки методів дослідження здобувачка комплексно підійшла до розв'язання п'яти завдань досліджуваної проблеми. Новизна і вірогідність загальних висновків дисертаційного дослідження авторки забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням адекватних методів дослідження. Усе це створило необхідні умови для оптимального вибору стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації. Зміст дисертаційного дослідження продуманий, включає важливі загальнонаукові, теоретико-методологічні та практичні питання щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій, які логічно пов'язані між собою. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність обраної наукової траєкторії дослідження.

Для вирішення поставлених завдань, перевірки гіпотези і досягнення мети використано **методи дослідження:** теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення для вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми у науковій літературі та уточнення основних понять дослідження; контент-аналіз для вивчення освітніх програм підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціальна робота»; SWOT-аналіз для оцінки сильних і слабких сторін застосування інноваційних технологій в освітньому процесі; порівняння та узагальнення для вивчення кращих практик, зарубіжного та вітчизняного досвіду формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників; моделювання для обґрунтування моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій; емпіричні: метод

ранжування з метою виокремлення найбільш значимих педагогічних умов формування професійної компетентності здобувачів; метод спостереження для виявлення динаміки формування професійної компетентності здобувачів; анкетування та експертна оцінка для діагностики рівнів сформованості професійної компетентності здобувачів; метод фокусованого інтерв'ювання (фокус-група) із науково-педагогічними працівниками та здобувачами для з'ясування застосування в освітньому процесі інноваційних методів викладання та учіння; педагогічний експеримент для перевірки ефективності методики формування професійної компетентності здобувачів; методи математичної статистики. Статистичний критерій Фішера для підтвердження ефективності впроваджуваної методики формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій.

Наукові положення, рекомендації та висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, пояснюються і обґрунтовуються з посиланням на джерельну базу, що включає законодавчі документи, наукову і методичну літературу.

Експериментальна база та організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилося в період від 2021 по 2024 рік на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Всього в експериментальній роботі взяли участь 378 здобувачі вищої освіти.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема «професійна компетентність майбутніх фахівців соціальної роботи», «інноваційні технології викладання», «інноваційні технології учіння», «інноваційні технології у соціальній роботі»; узагальнено зарубіжні та вітчизняні практики формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи; обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій; конкретизовано критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи; розроблено та експериментально перевірено методику формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій.

Нові факти, одержані здобувачкою. Важливість дисертаційного дослідження полягає у запропонованих рішеннях окресленої проблеми:

– уперше: розроблено та експериментально перевірено методику формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій; обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності

майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій (стимулювання НПП до вивчення та застосування інноваційних технологій викладання у процесі підготовки фахівців освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності «Соціальна робота і консультування»; педагогічний супровід здобувачів у застосуванні інноваційних методів учіння; формування у студентів навичок застосування інноваційних технологій та інструментів у соціальній роботі; формування у здобувачів вмотивованості до «навчання впродовж життя», саморозвитку, самовдосконалення); виокремлено критерії (когнітивний, діяльнісно-поведінковий, аксіологічний, мотиваційний, творчий) показники, рівні (високий, середній, низький); окреслено модель методики формування професійної компетентності соціальних працівників;

– уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема «професійна компетентність майбутніх фахівців соціальної роботи», «інноваційні технології викладання», «інноваційні технології учіння», «інноваційні технології у соціальній роботі»;

– удосконалено зміст та організацію професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи на основі вивчення кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду;

– подальшого розвитку набули теоретичні засади і практичні аспекти методики формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у впровадженні в освітній процес підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» методики формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій; розроблення методичного забезпечення для освітніх компонентів «Інформаційні технології в соціальній роботі», «Сучасні інформаційні системи», «Соціальна робота із сім'ями, дітьми і молоддю», «Теорія і практика соціальної роботи», «Соціальна робота у громаді»; підготовці навчально-методичного посібника «Соціальна робота у громаді».

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес таких закладів: Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження від 28 січня 2025 р. № 2-7/92), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка від 28 січня 2025 р. № 2-7/92), Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка від 28 січня 2025 р. № 2-7/92), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка від 28 січня 2025 р. № 2-7/92). Довідки представлено у Додатках.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Основні результати можуть бути використані в сучасних умовах реформування освіти, під час

розробки підручників і посібників з педагогіки, методичних рекомендацій для студентів закладів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота і консультування» та в самоосвітній діяльності здобувачів освіти.

Оцінка структури та змісту дисертації. Текст дисертаційного дослідження зв'язний, цілісний, завершений, чітко структурований. Кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його, що сприяло розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань, які є досить конкретні та відповідають поставленій меті дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 311 сторінок.

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність виконаного дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження; висвітлено наукову новизну і практичне значення результатів дослідження; представлено апробацію та впровадження результатів дослідження; подано структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** дисертації проведено теоретичний аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи за допомогою інноваційних технологій. Аналіз наукових джерел підтвердив актуальність підготовки соціальних працівників до професійної діяльності в умовах цифровізації та технологічних змін.

Уточнено поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців соціальної роботи». Розкрито значення інноваційних технологій у процесі підготовки фахівців соціальної роботи. Також проаналізовано впровадження інноваційних технологій у соціальній роботі, що спрямовані на підвищення ефективності соціальних послуг. До ключових технологій віднесено електронні соціальні вебпортали, кейс-менеджмент, штучний інтелект, аналіз великих даних, цифрові інструменти для консультування, хмарні технології для ведення документації та забезпечення кібербезпеки. Водночас наголошено на викликах упровадження інновацій, серед яких – рівень цифрової грамотності, доступність технологій, необхідність постійного навчання фахівців, етичні аспекти захисту даних і ризик знеособлення соціальних послуг.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячено аналізу передового зарубіжного та вітчизняного досвіду підготовки фахівців соціальної сфери, а також обґрунтуванню педагогічних умов розвитку їхньої професійної компетентності через використання інноваційних технологій.

У межах дослідження обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників за допомогою інноваційних технологій, зокрема: мотивація науково-педагогічних працівників до використання інноваційних

технологій, що реалізується через підвищення кваліфікації, тренінги, обмін досвідом і міжнародні проєкти; педагогічний супровід студентів у застосуванні інноваційних методів навчання, який передбачає використання електронних навчальних платформ, інтерактивних матеріалів, цифрових інструментів для зворотного зв'язку та проєктного підходу; формування у студентів навичок використання інноваційних технологій у соціальній роботі, що досягається через включення відповідних компонентів до навчальних програм, застосування кейс-менеджменту, цифрових платформ і мобільних додатків; розвиток мотивації до навчання впродовж життя, саморозвитку та самовдосконалення, що підтримується через онлайн-курси, цифрові портфоліо та залучення до науково-дослідної діяльності.

У **третьому розділі** розкрито діагностичний інструментарій дослідження, подано результати первинної діагностики на констатувальному етапі експерименту, обґрунтовано та розкрито впровадження на формуальному етапі експерименту методики формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій та подано її структурно-функціональну модель, здійснено аналіз результатів другого діагностичного зрізу на контрольному етапі експерименту.

З метою розроблення діагностичного інструментарію відповідно до компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи розкрито критерії, показники та діагностичні методики.

Визначення критеріїв і показників дозволили виділити рівні сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, зокрема високий, середній і низький.

Реалізації методики формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій на формуальному етапі експерименту дала можливість перевірити її ефективність.

Результати динаміки формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій свідчать, що в контрольній групі після другого діагностичного зрізу контрольного етапу експерименту незначно збільшився відсоток студентів із високим рівнем сформованості професійної компетентності (на 0,5 %), водночас в експериментальній групі збільшився суттєво – на 16,1 %.

Доведено, що отримані результати розподілу студентів контрольних та експериментальних груп за рівнями сформованості професійної компетентності до і після проведення формуального етапу є статистично значущими, що дає підстави вважати пропонувану методику оптимальною для застосування в освітньому процесі підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціальна робота».

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Позитивно розцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертанткою. Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог.

Отже, після проведення детального аналізу можемо констатувати, що дисертація Овдій Наталії Миколаївни за своїм змістом, стилем викладу і розкриттям основних положень, висновками та результатами опрацювання здобутих даних є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Отримані результати дослідження були оприлюднено в 12 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 4 статті у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, 6 тез наукових доповідей, навчальний посібник.

Зміст, обсяг та кількість опублікованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії і надають авторці право публічного захисту дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Овдій Наталії Миколаївни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. На нашу думку, доречним було б у вступі роботи прописати кількість таблиць та рисунків, тому що вони є у роботі і їх не мало та зазначити кількість навчально-методичної психолого-педагогічної літератури (258 найменувань, з яких 89 – іноземною мовою).

2. У вступі роботи варто було б конкретизувати рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

3. Так, як у дисертантки є роботи у співавторстві, то у дисертації варто було б зазначити особистий внесок здобувачки.

4. Непропорційно виписано висновки до розділів. Зокрема, висновки до розділу 3 не показують всієї вагомості проробленої роботи.

Висловлені зауваження мають суто рекомендаційний характер, ніяк не знижують її наукової цінності й є підставою для наукової дискусії. У цілому рецензована робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних пропозицій.

Констатуємо і той факт, що загальний обсяг основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора

філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Висновок. На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що враховуючи актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів та їхнє практичне значення зазначаємо, що дисертація на тему: «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи засобами інноваційних технологій» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Овдій Наталія Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, доктор педагогічних наук, професор Олена БІДА